

*НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Україна, м. Полтава*

ПРОБЛЕМА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВИРІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Вплив соціокультурних факторів життєдіяльності людини і суспільства – культури, традицій, релігії, соціальної поведінки, менталітету, цінностей тощо – на національну безпеку вцілому та функціонування соціально-економічної системи зокрема, особливо актуалізується у ситуації, яка склалася в Україні та світі під дією активних суспільно-економічних, політико-правових, культурно-світоглядних, морально-етичних та інших трансформацій. З одного боку, глобалізація та інформатизація розвитку усього людства, а з іншого – модернізація, капіталізація, реалізація принципів ультраліберального ринкового фундаменталізму породили нову систему цінностей, про що нами уже зазначалося у попередніх працях [1]. Водночас з обома вищезазначеними тенденціями трансформацій нагальним став пошук Україною обрисів нової соціокультурної, етнічної, цивілізаційної, політичної та історичної ідентичності, оскільки «на сцену виходить нове покоління, котре інакше дивиться і на історію, і на сьогодення, і на майбутнє. Вони інші, тому і світ ними відчувається і розуміється іншим» [2].

Концентрація зазначених змін супроводжується соціально-економічними і політичними конфліктами як у межах національної економіки, так і в планетарному масштабі, що загрожує «руйнуванням всієї ноосфери, всієї сфери життя і розуму на Землі» [3, с. 13]. Така теза кілька років тому звучала як припущення, як намагання привернути увагу до загострення суперечностей, але сприймалася спільнотою крізь призму домінування локальних проблем, їх відносної абстрактності щодо прогнозів глобальних загроз.

Сучасна геополітика породила конфронтацію гігантських масштабів: загроза фізичного знищення націй, народностей, захоплення територій стали на сьогодні цілком реальними; у протистояння залучені мільйони *життів*, мільярди умів чи, радше, суджень та інтерпретацій подій людьми. Аналіз сьогодення свідчить,

що процеси формування суджень і інтерпретацій подій людьми обумовлюється не стільки концептами *виваженої* державної політики, *професійного* середовища, *фахової* експертної думки, скільки інформаційними потоками, створеними аматорами слова, дилетантами. Геоінформаційні технології дозволили долучитися до глобального інформаційного простору усім, хто вважає свободу слова нестримним свавіллям словоблудства з нав'язуванням своєї думки соціуму, при цьому уникаючи відповідальності за сутність і наслідки сказаного чи написаного.

Вважаємо, що судженням людей, тобто думкам з приводу того чи того явища і процесу, їх інтерпретацій образу чи дійсності або заперечення їх існування, належить суттєва роль як у підтримці національної безпеки, у забезпеченні функціонування соціально-економічної системи та її механізмів, так і у породженні загроз їх існуванню. Особисте та групове сприйняття трансформацій культурно-світоглядних, соціально-економічних, політико-правових, морально-етичних та інших процесів, інтерпретація подій і явищ, що відбуваються в конкретній країні, у зовнішньому світі та впливу екзогенних чинників на стан країни, характеризується суб'єктивністю розуміння, індивідуалізацією уявлень. Безсумнівним є факт, що не існує двох людей з однаковим світоглядом і світосприйняттям, навіть близнюки мають відмінні особливості сприйняття і інтерпретації тих чи тих навколишніх явищ.

У цьому контексті відкритий глобальний інформаційний простір породив, на нашу думку, щонайменше такі різноспрямовані процеси: по-перше, з'являється протиставлення суджень однієї людини судженням певної організованої чи неорганізованої спільноти; по-друге, судження однієї людини мають потужний вплив на сприйняття іншими людьми ситуації, її інтерпретації уже з точки зору цієї людини, котра вважає, що якнайкраще розуміється на проблемі і шляхах її вирішення та визвалася охарактеризувати події.

Так, за часів культурних, політичних та ідеологічних криз, інформаційних (і не лише) війн думка окремо взятої людини, яка базується на її вихованні, цінностях, освіті, ерудованості, життєвому і професійному досвіді, рівні культурно-духовного охоплення (прочитані художні і наукові твори, переваги музикально-пісенних стилів і жанрів фільмів тощо), знанні може ігноруватися, нехтуватися, зневажатися. Людина, яка з точки зору більшості мислить неправильно, судження якої перебувають не в руслі заданого владою або якоюсь іншою організацією ідеологічного тренду, сприймається насторожено, а то й вороже. Такі особистості стають ізгоями,

конфліктуючою стороною як у сім'ях, так і в дружніх, товариських, трудових колективах, громадському просторі вцілому, підпадаючи під масовані викривальні інформаційні атаки, а нерідко і звільнення з роботи, обмеження свободи, посягання на здоров'я та життя.

Зроблені такою людиною висновки й виголошені думки, які неугодні офіційно чи неофіційно прийнятим і підхопленим певними масами версіям (наприклад, у соціальних мережах, форумах, коментарях), слід сприймати як породження своєрідності способу мислення людини, її розуміння сутності трансформацій та уявленнями про їх наслідки як для неї особисто, так і її найближчого оточення та країнового і глобального простору.

Стосовно другого процесу, то незважаючи на те, що «надзвичайно важко переконати людину з іншою моделлю світу в голові в тому, що його світовідчуття неправильне; найчастіше вона буде відкидати інформацію, що суперечить її моделі, трактуючи її як брехню, провокацію тощо» [2], суб'єктивні судженеві вкидання в інформаційний простір стають повсякденним явищем, засмоктуючи у воронку відсебеньок більш-менш небайдухе населення. На сторінках друкованих та електронних ЗМІ, у блогах, ЖЖ, соціальних мережах, на радіо і телебаченні масово з'являються вітчизняні та іноземні *так звані* експерти й аналітики, репортери й журналісти, які коментують, інтерпретують, прогнозують, пророкують, оцінюють, розробляють сценарії «розвитку», будують моделі «майбутнього» тощо.

При цьому більшість подібних суджень має емоційне забарвлення, носить поверхневий характер, відображає суб'єктивну картину соціально-економічної і політичної реальності або пронизані інтересами замовників. Такі судження здебільшого не верифіковані, ігнорують сутнісний зміст і причинно-наслідкові зв'язки як розвитку соціально-економічної і політичної систем, так і сучасних трансформацій. Звернемо увагу і на песимістичну, гнітючу спрямованість означених інформаційних супроводів трактування явищ і подій, відсутність пропозицій, спрямованих на вироблення *конструктивних* рішень щодо нагальних суспільних проблем, розробки можливих *оптимістичних* сценаріїв *творення* і *консолідації* майбутнього тощо. У тлумаченнях сучасних трансформацій в інформаційному просторі сформувався своєрідний симбіоз: переважає мова негативних тверджень, насилля, залякування, агресії та відчуття засилля культури непрофесіоналізму і побутового (диванного) мислення. Загалом можна говорити про інформаційно-сміслові атаки на свідомість, перемогу

інформаційного (і не лише !) тероризму над об'єктивністю висловлювань, виваженістю і обережністю поглядів, перевіреністю фактів.

Відповідно, такі оприлюднені судження можуть впливати як на індивідуальну, так і на колективну свідомість на іншому якісному рівні: посилювати деструктивність мислення, психічний дискомфорт, емоційні шоки, конфлікти цінностей, хаотичність у прийнятті рішень щодо планування та інвестицій, і зрештою, соціальну турбулентність і дієву стресовість соціуму з усіма відповідними наслідками. Оскільки фізична, емоційна, поведінкова, когнітивна сфера кожної людини виходять з-під її контролю, породжуючи занепокоєння, тривожність, зневіру, самоізоляцію, безвідповідальність тощо, то й нервова система суспільства виходить зі стану рівноваги, адекватності.

У зв'язку із цим, наріла нагальна потреба у критичному осмисленні інформаційних потоків та подій, котрі під тиском радикальних змін стали надто відчутними як у глобальному, так і у вітчизняному суспільному вимірах, несуть загрозу національній безпеці країн та фізичному і психічному здоров'ю населення. Необхідність критичного мислення зумовлена можливістю виконання ним функції фільтра і демпфера для вищезначених дестабілізаційних суджень. На нашу думку, критичне мислення – це судження, які ґрунтуються на цілісному осмисленні суперечливої інформації шляхом прискіпливого аналізу достовірних фактів за відсутності емоцій, неупередженого розгляду явищ і подій, віднаходження істини між двома, а то й більше, полярними точками зору. Критичне мислення сприяє тому, що людина здатна відсіяти інформаційне лушпиння, а здорові сумніви сприятимуть стриманості у реакціях стосовно інформації, що надходить.

Критичне мислення має стати стрижнем духовного, інтелектуального та фізичного здоров'я окремої людини і суспільства та своєрідним фундаментом для їх нормального розвитку. У цьому контексті важливим фактором формування критичного мислення виступає система освіти, зокрема вища школа, яка повинна зорієнтувати молодь, з одного боку, на загальнолюдські цінності, зокрема, цінність людського життя і безпечне морально-психологічне існування, а з іншого – на відповідальність кожного за реалізацію цінності свободи слова.

Вважаємо, що в умовах глобальних змін ціннісних орієнтацій держави-влади, корпорацій, населення на фоні мегайнформаційних потоків, критичне мислення стане дієвим засобом протистояння

впливу невігластва, пропаганди й агресії та формування об'єктивного світогляду, що ґрунтується на знанні, і відповідної йому поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Див.: Степаненко С. В. Криза освіти у парадигмі дару О. Панаріна / С. В. Степаненко, Т. А. Непокупна // Соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 118–125; Степаненко С. В. Ціннісні аспекти сучасних економічних трансформацій: роль освіти / С. В. Степаненко, Т. А. Непокупна // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації [Текст]: збірник наукових статей учасників П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції / ПНПУ ім. В. Г. Короленка; редкол.: Л. І. Яковенко (голов. ред.) та ін. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2013. – С. 77–81; Непокупна Т. А. Сучасні економічні трансформації: криза ціннісних орієнтацій / Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко / Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Nauka: teoria i praktyka – 2013” Volume 3. Ekonomiczne nauki.: Przemysł. Nauka i studia – 104 str. (С. 79–81); Непокупна Т. А. Вища педагогічна освіта і комерціалізація наукового знання: проблеми і суперечності / Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 8. – С. 14–18.
2. Почепцов Г. Несовпадение целей и смыслов мешает Москве и Киеву понять друг друга (Информационные залпы на руинах империи) [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lect/pocheptsov9.htm>
3. Человек и экономика: справедливость и базисная демократия против тоталитаризма рынка и капитала / Моск. фин.-юр. акад. [и др.; под общ. ред. А. В. Бузгалина и М. И. Воейкова; ред-кол.: А. В. Бузгалин и др.]. – Москва: Экономика, 2011. – 556 с.